

קבלת מצוות בגיור

גיור קטנים – דין מחאה

הרב אפרים ולץ

בפרק הקודם עסקנו בדין זכין בגיור קטנים, באפשרות של בית הדין 'לזכות' לקטן ולגיירו. ציינו כי בהמשך הסוגיה הגמרא מעלה את האפשרות של הקטן למחות על הגיור לכשיגדיל ולבטלו למפרע:

אמר רב יוסף: הגדילו – יכולין למחות.

איתיביה אביי: הגיורת [...] פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד – כתובתן מאתים; ואי ס"ד הגדילו יכולין למחות, יהבינן לה כתובה דאזלה ואכלה בגיורתה? לכי גדלה.

לכי גדלה נמי ממחייא ונפקא!

כיון שהגדילה שעה אחת ולא מיחתה, שוב אינה יכולה למחות.

מתיב רבא, אלו נערות שיש להן קנס: הבא על ... הגיורת... פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד – יש להן קנס; ואי אמרת, הגדילו יכולין למחות, יהבינן לה קנס דאזלה ואכלה בגיורתה? לכי גדלה.

לכי גדלה נמי ממחייא ונפקא!

כיון שהגדילה שעה אחת ולא מיחתה, שוב אינה יכולה למחות.

אביי לא אמר כרבא, התם קנסא – היינו טעמא, שלא יהא חוטא נשכר; רבא לא אמר כאביי, כתובה – היינו טעמא, שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

(כתובות יא, א)

קושיותיהם של אביי ורבא הביאו את הגמרא לסייג את דינו של רב יוסף, ולקבוע כי קטן שלא מחה בשעה שהגדיל אינו יכול לחזור ולמחות עוד.

בדברים הבאים נדון בפסיקת ההלכה בשאלות הנוגעות לדין המחאה, דרכן ננסה להבין כיצד הבינו הראשונים את פעולת המנגנון של המחאה, כיצד הוא מבטל למפרע את הגיור, ומה זה יכול ללמדנו על ההבנה שלהם את גיורו של הקטן ואת הגיור בכלל¹.

¹ הרב שג"ר (בשיעור על גר קטן בתוך 'בתורתו יהגה' כותב שהדיון נסוב סביב השאלה עד כמה יש באפשרות בית הדין לפלוש לתוך רשותו של הקטן חסר הדעת, ולפעול עליו כרצונם. רב יוסף צמצם את סמכות ב"ד לכפות את הגיור על הקטן ע"י מתן האפשרות למחות, ולפי הסתמא דגמרא יוצא שגם אפשרות מחאה זו מוגבלת. לעב"ד, לא נשמע שזהו הדיון בגמרא, כל הזכויות שמורות ©

פסיקת ההלכה

רוב הראשונים פסקו את דינו של רב הונא יחד עם סיוגו של רב יוסף שאם הגדילו יכולים למחות. כך למשל כתב הרשב"א:

ולענין פסק הלכה קיי"ל **כרב הונא דאמר גר קטן מטבילין** ומלין אותו על דעת ב"ד בין גר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו בין גר שגירוהו ב"ד מעצמן, **ואם הגדילו ומיחו קיי"ל כרב יוסף** דאמר יכולין למחות.

(רשב"א כתובות יא, א)

במקביל מצינים הראשונים שהרי"ף השמיט את דינו של רב יוסף. יש מי שטען שהרי"ף השמיט את דברי רב יוסף שכן הוא פסק כאביי ורבא שהקשו על דין המחאה, למרות שלא ברור מן הגמרא שאכן הם חולקים עליו למעשה. הר"ן העלה אפשרות אחרת לבאר את הרי"ף:

ומן התימה על הרי"ף ז"ל שהביא מילתיה דרב הונא ביבמות בפרק החולץ [סי' סז] ולא הביא הא דרב יוסף וכתב הרמב"ן ז"ל ולא ידעתי למה. אלא א"כ הוא מפרש דברי רב יוסף לגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו, אבל לרב הונא דאמר גר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד [בא להתגייר והטבילוהו על דעת ב"ד] אינו יכול למחות שאם כן מה כח ב"ד יפה, ואינו מתחוויר ע"כ.

(ר"ן כתובות ד, א בדפי הרי"ף)

הר"ן מעלה את האפשרות לחלק בין נתגייר על דעת ב"ד שאינו יכול למחות, למי שנתגייר עם אביו שיש בידו למחות. הר"ן מנמק זאת בכך שכוחו של בית דין הוא מוחלט וסמכותי יותר. אולם בפרק הבא נראה שהחת"ם סופר מציע סבר הפוכה על בסיס דברי הגמרא שנח לקטן יותר להתגייר עם אביו.

חשוב לציין שגם הרמב"ם ראה אל נכון להפריד בין הלכת גיור הקטן בהלכות איסורי ביאה המצויה בתוך שאר הלכות הגיור, ובין האפשרות למחות אותה הביא בהלכות מלכים – נעיין בשיטתו בנפרד לקמן.

איך מתבטל הגיור במחאתו?

ברור ומקובל כי אין למתגייר אפשרות לחזור בו מגיורו, ואם הוא עושה כן הרי הוא כישראל מומר². במה שונה גיורו של קטן? איך ניתן להשיב את הגלגל לאחור? נבחן את התשובה לשאלה זו על פי ההבנות השונות שראינו בדיון 'זכין' בפרק הקודם. תשובה לשאלה זו גם תשליך על ההתלבטות שהעלו הפוסקים האם הקטן שמחה נעשה כגוי למפרע משעה ראשונה או להבא משעת המחאה.

במיוחד כאשר אין בדברים אלו הסבר איך פועלת המחאה. נראה לי יותר, כדעת רוב הפרשנים שאפשרות המחאה אינה חיצונית לגיור אלא מתאפשרת מתוך הפרוצדורה הייחודית של גר קטן, ועל פי הבנה זו נלך בפרק זה.

² ע"פ הרמב"ם (מלכים י, ג) הוא אף נהרג על כך.

כל הזכויות שמורות ©

מחאה בגירות גמורה ובגירות הנעשית באפוטרופוסות

רוב המפרשים סברו שהמנגנון של המחאה עובד על ידי גילוי מילתא שהגירות שזכו בית הדין עבור הקטן איננה זכות בעבורו, וממילא גירותו מתבטלת למפרע. כפי שראינו בפרק הקודם, הבנה זו נכונה גם לשיטה שיש כאן זכיה מדין שליחות או מדין אפוטרופוס, בכל אופן הקטן יכול לבטל את חלות הגיור שנעשה עבורו בכך שהוא מגלה בדעתו שהמעשים שנעשו אינם זכות בשבילו. מקבילה לדין זה מצאנו גם בסוגיה בקידושין שם ממשיכה הגמרא ומביאה מחלוקת בשאלה האם קטן יכול למחות על מעשי האפוטרופוס:

א"ר נחמן אמר שמואל: יתומים שבאו לחלוק בנכסי אביהם, בית דין מעמידים להם אפוטרופוס ובוררים להם חלק יפה, ואם הגדילו - יכולים למחות; ורב נחמן דידיה אמר: אם הגדילו - אינם יכולים למחות, דא"כ, מה כח בית דין יפה.

(קידושין מב, א)

האפשרות של הקטן בשני המקרים לבטל את מעשה האפוטרופוס היא בכך שהוא מגלה בדעתו שהמעשים שנעשו אינם זכות בשבילו. אמנם אמרנו שבגיור האפוטרופוסות איננה פורמלית בלבד, ולא רק מחליטים עבור הקטן אלא גם מגדלים אותו לאור ההחלטה לגיורו, אך למעשה עיקר הגיור הוא בידו וברצונו של הקטן המתגייר, ואם הוא מגלה דעתו שלא נוח לו בגיור, ממילא האפוטרופוסות מאבדת למפרע את התוקף שלה והגיור בטל מעיקרו.

כך נראה בדברי המאירי:

ואף לכשהגדיל [...] יכול למחות, ואם קדש באותה שעה ומיחה אינה צריכה גט - **שנעשה הוא גוי למפרע וסופו הוכיח שלא חלה קדשה עליו כלל.**

(מאירי כתובות יא, א)

הרשב"א הלך גם הוא בדרך זו, ותמך אותה ממהלך הגמרא שם ששאלו כיצד ניתן קנס לגיורת קטנה שאכלה בגיורתה, שהרי אם היא כישראל לכל דבר ומחאתה מועילה רק משעת המחאה ואילך, הקנס ניתן לה ע"פ דין בהיותה עדיין ישראלית.

מתוך כך עלתה בפני הראשונים הקושיה, איך אנו מניחים לגר קטן להתנהג כיהודי לכל דבר כאשר ישנו ברקע החשש שמא יחזור בו. הרשב"א (והריטב"א) כתבו שמתוך הנסיבות של הגיור אין חשש כזה:

ותמה על עצמך היאך אוכלין משחיטתו ואם נקבה היא איך מתירין אותה לישראל ומתירין אשת איש לעלמא על ידי גט שכתבו ומחר מוחה ונעשה גוי גמור למפרע ונמצאת אשת איש יוצאה בלא גט וישראל אוכל נבלות למפרע ובעל את הנכרית דרך חתנות? ...דאיכא למיחש שמא ימחה!

וי"ל דהכא שאני **דכיון שהוא עצמו נוהג בגירותו כישראל חזקה כמנהגו נוהג ושוב לא ימחה.**

(רשב"א כתובות יא, א)

אמנם, אם לא מקבלים את ההנחה של הרשב"א שהקטן לא ימחה, ישנן מספר השלכות מעשיות לשאלה האם הגירות מתבטלת למפרע או בטלה מכאן ולהבא בלבד. כך למשל כתב הרב קוק ביחס לברכה על הגירות של הקטן:

אך לכאורה קשה, דהי' להש"ס להשמיענו חידוש בענין הברכה, שמברכין למול את הגרים, דבגר קטן לא יברכו כיון דיכול למחות. [...] ועל כמה מצות שאין מברכין עליהן תי' הראשונים דשמא לא תעלה המצוה בידינו ויהי' חשש ברכה לבטלה, וא"כ אם ימחה אין כאן מצוה כלל, **זולת כשנאמר מיגז גיז, דעכ"פ הוא מצוה בשעתה.**

(דעת כהן קנא)

עוד נפקא מינה מביא הרב קוק (שם) בעניין המילה, אם אחר שמחה רצה להתגייר שוב, האם תועיל לו מילה שמל בקטנותו, או שמילה זו איננה נחשבת למפרע לכלום.

מחאה בגירות מדרבנן

על פי שיטת התוספות בכתובות שהגיוור הוא מדרבנן נראה פשוט שניתן לבטל את הגיוור במחאה, כפי שצינו בפרק הקודם, שכן מראש הגיוור עצמו מוגבל על ידי חכמים שחידשו אותו. ניתן לומר שחכמים עצמם שקבעו שיש גיוור לקטנים, קבעו גם כי גיוור זה יחול על תנאי שהקטן לא ימחה. באופן עמוק יותר נראה שהגיוור לא חל מדאורייתא עד שיושלם על ידי הקטן בבגרותו, ואם הקטן מחה בגיוור, אזי הוא בטל. לפי הסבר זה נראה שלא קורה שום דבר למפרע אלא רק מכאן ולהבא, ועד אז יהיה הקטן גר מדרבנן ולכדי גר דאורייתא לא יבוא³.

מחאה בגירות לשיטת התוספות בסנהדרין

כפי שראינו, התוספות בסנהדרין סברו שאין כאן דין 'זכין' רגיל, וגדר זה משמש רק עבור השאלה האם יש לבית הדין להזדקק לאותו קטן ולגיירו, ומאחר שזוהי זכות עבורו הם אכן מגיירים אותו, אך הגיוור עצמו נעשה ע"י הקטן. לשיטתם צריך לבאר איך מועילה המחאה – הרי מעולם לא היה כאן 'זכין' בגיוור עצמו, ואם כן איך ניתן לבטל גיוור למפרע או להבא?

התוספות עצמם מתייחסים לקושיה זו, ובעזרת התירוץ נוכל ללמוד את התשובה לשאלה איך הקטן מגייר עצמו מעיקרא:

ואע"ג דאמרינן בכתובות (דף יא.) הגדילו יכולין למחות הא אמרינן דכשגדלו שעה אחת ולא מיחו שוב אין יכולין למחות דמועיל להו מילה וטבילה של קטנות שהיתה בגופם **ואין חסירים**

³ היה ניתן לומר שלשיטה זו חכמים קבעו שגם הגיוור שנעשה מכוחם בטל למפרע, אך לכאורה אין סיבה לומר כך. הם קבעו כי דבריהם עוקרים דברי תורה והחשיבו אותו לגר (ולא כשלוחים שלו), והם קבעו כי הוא יוכל להשתמט מן הגיוור הזה אם לא יקבל על עצמו מצוות כגר של תורה.

אלא קבלת מצות, ומתוך שגדלו ולא מיחו היינו קבלה.

(תוספות סנהדרין סח, ב)

התוספות סבורים שקבלת המצוות של הקטן איננה מועילה בקטנותו, וגירו תלוי ועומד עד שיגדיל, ורק משעה שהגדיל ולא מיחה נחשב שקיבל על עצמו את המצוות והשלים את גיורו. מפשטות לשון התוספות בסנהדרין נראה שגירו של הקטן חל משעה שהגדיל והשלים את קבלת המצוות והלאה⁴.

דברים אלו מתאימים כמובן להנחת המוצא של בעלי התוספות בפרק הקודם. ראינו כי התוספות סברו כי בית הדין איננו יכול לזכות לקטן במצוות מדין 'זכין', וכל שיש ביכולתו הוא לגיירו מדרבנן (תוספות בכתובות) או לחילופין להתערב בגירו, אך הוא עצמו אמור לקבל את המצוות (תוספות בסנהדרין). בהמשך להנחה זו, ברור כי רק משעה שיקבל הגר את המצוות לכשיגדיל יוכל להיות גר לכל דבר⁵.

העמדות השונות בהבנת מנגנון המחאה באות לידי ביטוי גם בשאלה מתי צריך הקטן למחות כשיגדיל, והן משקפות הבנות שונות מהותית בהבנת גיור זה.

מתי מוחה לכשיגדיל?

הראשונים מעלים קושיה בדין המחאה, אשר במבט ראשון נראית טכנית, אך נראה שיכולה להיות לה משמעות רבה להבנת אופיו של גיור הקטן – כיצד ניתן לתזמן את המחאה של הקטן לשעה המדויקת בה הקטן הגדיל. כך כותב הרשב"א:

וא"ת והא ואי אפשר לצמצם דהא משתגדיל יכולה למחות וקודם שהגדילה אינה יכולה למחות?

י"ל **במוחה מתוך קטנות לאחר גדלות** שלא גדלה שעה אחת בלא מחאה.

⁴ ראו בהמשך את שיטת הרמב"ם וההתלבטות אם לזהות את עמדת התוספות בסנהדרין עימו, באופן שהגיר חל משעה ראשונה והולך ונמשך עד שיקבל עליו את המצוות. בלשונו של הגר"ע יוסף (תושבע"פ יג) יש מקום להתבלט אם כוונתו שלדעת תוספות יחול הגיור למפרע או מכאן ולהבא: 'מיהו י"ל כמ"ש התוס' סנהדרין (סח, ב) דקטן שאינו חסר אלא קבלת מצוות כיוון שהגדילו ולא מיחו היינו קבלת מצוות, ור"ל שסופו הוכיח על תחילתו'. לעומתו, אצל הברכת שמואל (קידושין טו) ברור שתוספות סבורים שהגיר חל למפרע מקטנותו: **'דהקבלת מצוות דאח"כ מהני למפרע**, משום שהקבלת מצוות אין זה מקנייני הגירות אלא דהוי תנאי ועיכוב, דבלא קבלת מצוות לא מהני, וע"כ אם מגלה דעתו אח"כ שאינו מוחה היינו קבלה, ומהני על הגירות דמפרע, דהיינו קבלה של עכשיו מהני שיושלם על ידי זה דין הגירות למפרע' – לדעת הברכת שמואל תוספות סבורים שמעשי הגירות הם המילה והטבילה, וקבלת המצוות היא רק תנאי מעכב. מלבד לשון התוספות שאין בה רמז לכך שהגיר חל לגמרי למפרע, ראינו בפרקים קודמים (יחידה 3 פרק ח) שהמילה והטבילה אינם חלק מן הגיור עצמו, ודווקא קבלת המצוות בחסות בית הדין מהווה את המעשה שגומר את הגיור.

⁵ חשוב לציין כי ישנו הבדל הלכה למעשה בין התוספות בכתובות שסבורים שיש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום עשה ולעשותו כגר גדול עוד בקטנותו, ובין התוספות בסנהדרין שלא כתבו במפורש מהו מעמדו של הגר עד שיגדיל. ראו להלן את שיטת הרמב"ם, שהיא אחת האפשרויות להבין את מעמד הגר הקטן עד שיגדיל גם לשיטת התוספות בסנהדרין.

(רשב"א כתובות יא, א)

הרשב"א מסיק מכך שהמחאה חייבת להיות בשעה שהקטן הגדיל, שמדובר בקטן שמחה פרק זמן מסוים קודם שבגר וממילא נכנס לבגרות מתוך מחאה.

המאירי עונה תשובה אחרת לפיה אין הכוונה ממש לשעה מצומצמת:

ואיני יודע דחקים אלו למה, אלא שעה אחת פירושו כל אותה שעה על הדרך שביארנו.

(מאירי שם)

ההרחבה של המאירי לכדי שעה שלמה, עדיין מצמצמת את האירוע כולו לנקודת זמן ספציפית וקצרה. על פי שיטת הראשונים הללו, גיורו של הקטן אכן חל בעת הגיור, והמחאה יכולה לבטלו למפרע. נוסף שלהלכה מחדש היש"ש חידוש חשוב, שצץ במקרים שלא רוצים לספר לגר הקטן שלא נולד כיהודי, ולדעתו משידע על כך יכול למחות:

ונראה, הא דהגדילו אין יכולים למחות, היינו שנודע להם שגיירו אותם הבית דין, או אביהם, אבל אם היה קטנים מאד, ולא זכרו דבר ממה שגיירו, ואחר כך כשהגדילו נודע להם הדבר, יכולים למחות, אף אחר שנהגו דת יהודית כמה שנים, כל זמן שלא ידעו מגירות.

(ים של שלמה כתובות א, לה)

בהמשך להבנה זו חידש האחיעזר (ג, כח) שמחאה של קטן אינה באי-קיום המצוות, אלא רק במי שמצהיר שאינו רוצה להיות יהודי.

לעומת פתרונות אלו, בתוספות בכתובות נשמעת נימה אחרת:

וא"ת והלא כבר גדולה היא שהיא נערה כיון שהיא בת קנס? ומפרש ר"י **לכי גדלה ונהגה מנהג יהודית.**

(תוספות שם)

וכן כתב הריטב"א:

כיון שהגדילה שעה אחת לשם יהודית קאמר, כגון שעשתה מעשה יהודית אחר שגדלה וניכרין מעשיה שהם מעשה יהודית.

(ריטב"א שם)

על פי דבריהם של התוספות והריטב"א נראה שהם תפסו את דין הקטן שהגדיל באופן שונה. בשונה מההבנה שהגירות כבר חלה בקטנותו, וכעת יכול הקטן לבטלה במחאתו, נראה מדבריהם שהגירות של הקטן צריכה עדיין לקבל אישור בגדלותו. אם הקטן המשיך ונהג כיהודי במצוות, הרי שהוא מאשר את הגיור, ואם לא, הגיור בטל מאליו.

כפי שראינו, בעלי התוספות, הן בכתובות והן בסנהדרין, סבורים כי הגירות חלה משעה שהגדיל הגר והלאה, ולא למפרע, ועל כן דין המחאה לדעתם אינו אלא אי-קיום הגירות על ידי קבלת המצוות.

שיטת הרמב"ם – גיור קטן כגיור מתמשך רגיל

עד כה עסקנו באפשרויות ההבנה הרגילות הרואות בגיור קטנים תופעה חריגה הדורשת הסבר מיוחד באופן פעולתה ורואה במחאה כלי מקביל שנועד להגביל את דין גיור הקטנים. שיטת הרמב"ם בגר קטן היא מעט חריגה, וממשיכה את ההבנה שלו בגיור באופן כללי כפי שבארנו אותה לאורך הסוגיות השונות, הרמב"ם לא הרחיב בעניין גר קטן, וקשה להסיק על האופן שבו הוא ראה אותו:

גר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד שזכות היא לו, מעוברת שנתגיירה וטבלה אין בנה צריך טבילה.

(רמב"ם איסורי ביאה ג, יז)

באופן מפתיע השמיט הרמב"ם את דין המחאה בקובץ הגיור שבהלכות איסורי ביאה, והביא אותו בהלכות מלכים בקובץ ההלכות של בני נוח:

בן נח שנתגייר ומל וטבל ואחר כך רצה לחזור מאחרי ה' ולהיות גר תושב בלבד כשהיה מקודם, אין שומעין לו, אלא יהיה כישאל לכל דבר או יהרג,
ואם היה קטן כשהטבילוהו בית דין, יכול למחות בשעה שיגדיל ויהיה גר תושב בלבד, וכיון שלא מיחה בשעתו שוב אינו מוחה אלא הרי הוא גר צדק.

לפיכך אם בא ישראל על קטנה שהטבילוהו בית דין, כסף כתובתה או קנס אונס או מפתה יהיה הכל תחת יד בית דין עד שתגדיל ולא תמחה בגירות, שמא תטול ותגדיל ותמחה ונמצאת זו אוכלת בגיותה מעות שאין לה זכות בהן אלא בדיני ישראל.

(רמב"ם מלכים י, ג)

עמד על כך הרמ"ם (איסורי ביאה יג, ז) שכתב כי הוא סבר בתחילה שהרמב"ם פסק כרי"ף כאשר השמיט את דין המחאה, עד שמצא היכן פסקו.

מדוע הרמב"ם קיצר כל כך בעניין גר קטן בהלכות גיור, ומדוע הפריד ממנו את דין המחאה?

כפי שראינו בסוגיית קבלת המצוות, הרמב"ם ראה את הגיור כהליך אורגני-משפטי, המתמשך על פני פרק זמן ארוך של התאקלמות והיטמעות מבחינה רוחנית ולאומית. לאורך הדרך בארנו כי הרמב"ם מעצב את טקס הגיור כליבו ושיאו של תהליך הגיור, אך לא כסיומו. מעשי הגיור הם מעשים סמליים-פורמליים מחד, אך גם מעשים מכונני תודעה מאידך. ההשלכה המשמעותית ביותר לזה היא שגר שלא קיבל עליו מצוות כראוי אין מבטלים את

⁶ עוד הבנות בשיטת הרמב"ם ביחס לאפשרות של הקטן למחות, ראו בפרק הבא.

גיורו אלא בוחנים אותו לאורך זמן – בית הדין מתייחסים לגיורו כאילו עשה את המעשים הרצויים קודם שהבשיל הזמן, ועדיין הוא נדרש לתהליך של התקרבות. אם תהליך זה לא יבשיל לעולם, יישאר הוא מרוחק מן הקהל, ואם יבשיל הרי שהוא גר צדק.

אם כן, נראה שזו הדרך להבין את שיטת הרמב"ם ביחס לגר קטן. הגר הקטן אינו בר דעת מבוססת מספיק כדי לפעול פעולה משמעותית של הליך גיור, וברור שאינו יכול לקבל מצוות כראוי. לכן גיורו של הקטן הוא תהליך שיכול להבשיל ולהסתיים רק בבגרותו. כמו אצל גדול שהקדים את מעשי הגיור לתהליך הפנימי המבוקש ממנו, גם אצל קטן מעשי הגיור נעשו קודם שיכול היה להגיע לתודעה רוחנית לאומית כלשהי. אין למעשה הבדל מהותי בין גיור הקטן לגדול (למעט דין מחאה כדלהלן), וההשלכה המעשית של זה היא שמעמדו של הקטן יהיה כשל הגדול שלא קיבל מצוות כראוי, שגיורו הוא תלוי ועומד, ובית הדין לא ירחיקוהו ולא יתנו לו לבוא בקהל עד שתתברר אחריתו.

תפיסה כזו של גיור הקטן פותרת את הבעיות שהועלו בסוגיה. ראשית, דין המחאה יובן כאן בצורה הטבעית ביותר. בניגוד לתפיסת "ביטול הזכין" (מושג שתקפותו באופן כללי אינה ברורה כשלעצמה) שמהווה סעיף הלכתי חיצוני לגיור, אצל הרמב"ם המחאה מהווה את סיום התהליך. רב הונא כנראה סבר שבדומה לגר בוגר, מי שנכנס לתהליך אינו יכול לשוב אחור.⁷ לעומתו, רב יוסף סבר שאין להשוות מי שנתגייר מרצונו הבוגר, שאצלו לכל הפחות הצד הפורמלי שלם ובלתי הפיך שהרי עשה מעשי גיור גמורים, למי שגיירוהו בקטנותו ומראש אין כאן דעת שלמה וכל התהליך תלוי ועומד. לכן לדעתו לקטן יש אפשרות לסיים את התהליך או לחילופין לבטלו לכשיגדל, ואין להחשיבו כיהודי שחזר להיות גוי אלא כמי שלא הושלם גיורו.⁸

לפי הסבר זה נראה יותר שההתייחסות אל הגר בתקופת הגדילה עד בגרות היא פחות חדה מאשר האופן בו מציגים אותה רוב הפוסקים. אין כאן ממש ביטול למפרע שכביכול לא היה כאן דבר, ומאידך גם לא מיגז גיז של מי שהיה ישראל גמור והפך לגוי חזרה, אלא מציאות אמצעית תלויה בספק, כמו שתיאר הרמב"ם את הגר שנכנס ללא קבלת מצוות. אם ינהג מנהג יהודית, הרי שיתברר שהכל הולך לכיוון של גירות ולכן מן הסתם נתייחס אליו כאל מי שהיה גר צדק כל הזמן,⁹ ולהפך אם ימחה נראה שלמפרע יתברר שהתהליך לא הושלם וא"א לקיים את מעשיו מאותה תקופה¹⁰, ולא שלא היה כלום מעולם.¹¹

⁷ כפי שנראה להלן, ישנה סברה לומר שיש בגיור הקטן מעלה יותר מאשר בגיור הגדול, והוא נוטה להיטמע באופן יותר מוצלח בישראל, וזו סיבה דווקא לומר שקשה יותר יהיה להחזיר את הגלגל לאחור ולבטל את גיורו.

⁸ מסיבה זו סובר הרמב"ם שבניגוד לגר גדול ששב מגירותו, אין להרוג את הקטן שמחה, שכן מראש כל התהליך היה מוטל בספק והפיך.

⁹ הרמב"ם כאמור איננו מתייחס למעמד הקטן עד שיגדיל בכל הנוגע לדיני תורה, ויתכן לשיטה זו שמעשיו של הגר יוותרו מסופקים עד שנדע שהושלם תהליך הגיור.

¹⁰ מדברי רמב"ם בהמשך ההלכה ניתן לדייק שלדעתו ביטול הגירות אינו פועל למפרע אלא מכאן ולהבא, שהרי החשש הוא שתאכל בגיותה לאחר שתמחה, ולא שיתברר שהיתה גויה בעבר וכל מה שאכלה לא היה ראוי לה – כי הרי באותה שעה הייתה בתהליך הגירות והיה ראוי לה.

¹¹ אפשר להתלבט אם להבין את התוספות בסנהדרין כשיטת הרמב"ם. אנו טענו שתוספות סבורים שהגיור חל משעה שהגדיל והלאה, אך אם נרצה נוכל לומר שדעתם כדעת הרמב"ם שהגיור החל בקטנותו והסתיים כשהגדיל בתהליך ארוך.

כל הזכויות שמורות ©

הבנה זו, שגיר קטן דומה בעיקרו לגיור גדולים, ואין כאן שילוב של כללים וגדרים הלכתיים חיצוניים, יש בה כדי להסביר את הבנאליות של פסיקת הרמב"ם בנושא. דין המחאה לדעת הרמב"ם, אינו דין פונקציונלי בגר קטן, כפתור פנימי או חיצוני המבטל את הגירות, אלא פשוט הפסקת התהליך לפני השלמתו, לכן אין הרמב"ם (ואולי גם הרי"ף) מייחד לו מקום משלו בהלכות גירות. את מי שהשלים את הגיור מכנה הרמב"ם בהלכות מלכים כ"גר צדק" (שהוא ביטוי מובחן אצלו, כאמור לעיל), שהרי עד כה היה גר "רגיל", ולבסוף התבארה צדקותו. הסיבה שבגינה הרמב"ם מעלה את דין זה בהלכות מלכים היא מתוך הרצון להנגיד את דין הקטן שמחה לדין הגדול.

מעלתו של גיור הקטן

ברור לנו מדוע במצבים מסוימים גיור הקטן הוא מחויב המציאות – אם המדובר הוא במי שהתגיירה ויש לה ילדים קטנים, או בילדים שאומצו על ידי הורים מישראל. אך איזה ערך יש לגיור שאין בו דעת? במיוחד השאלה הזו נכונה לשיטת הרמב"ם שמניח את המהפך הרוחני של הגר במרכז תהליך הגיור, האם הקטן עובר איזשהו מהפך רוחני?

נדמה שהתשובה לשאלה זו היא שלא רק שישנה משמעות רוחנית עמוקה לגיורו של הקטן, אלא שבאופן עמוק יותר – אין גיור טוב מזה! "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי" – אמירה זו אינה רק התייחסות הלכתית או ניסית, היא אמורה לשקף מציאות כלשהי, ואין לך קטן שנולד יותר מקטן שנתגייר. אדם שצומח מנערות לתוך העם היהודי, הרי שהיהדות הופכת להיות שפת האם שלו. הלוא במובן מסוים, כך הוא הדבר גם בברית מילה של תינוק ביום השמיני – חלק מהאפקטיביות העמוקה שלה היא מפני שהיא נעשית קודם שיש בתינוק דעת, הוא נולד לתוך הברית.

לכן, בניגוד לגר גדול שנתגייר בלא קבלת מצוות, שלגביו כותב הרמב"ם שמקבלים אותו רק בדיעבד ולאחר תקופת מבחן, אצל קטן הרי שהתירו חכמים לכתחילה לגיירו על דעת בית הדין, ולא התנו את קבלתו בבחינת מעשיו העתידיים (דבר שבעצמו היה מונע את ההיטמעות כראוי), כי סיכויי ההצלחה של גירות כזו גבוהים הם בהרבה. בהינתן מערכת משפחתית וסביבתית תומכת, כנראה שגיורו יעלה אף על זה של גר הצדק הבוגר.

סיכום

בפרק זה דנו בדין מחאת הגר הקטן בגיור לכשיגדיל. ראינו שהסברי הראשונים בפשר דין זה ממשיכים באופן עקבי את ההבנות ביחס לדין 'זכין' שראינו בפרק הקודם.

כזכור, חילקנו בפרק הקודם את שיטות הראשונים לשני כיוונים מרכזיים – אלו שסוברים שבית הדין הוא שפועל את פעולת הגיור, ואלו שסוברים שלא ניתן באמת להחליף את הקטן בגיורו. בפרק זה ביארנו כיצד כל אחת מן

באופן דומה יש מקום להסתפק אם ישנה לדעתם משמעות לגיור בקטנותו כפי שהוא אצל הרמב"ם, או שהוא נעשה גר רק משעה שיגדיל ולא ימחה.

כל הזכויות שמורות ©

השיטות ממשיכה בדרכה להבין גם את דין המחאה. הראשונים שסברו כי הגיור נעשה מכוח שליחות ואפוטרופסות, סברו כי ביטול ההסמכה לפעול פעולות עבור הקטן נעשה בגילוי דעתו למפרע שאיננו חפץ בגיור, וממילא הגיור בטל מעיקרו משעה ראשונה, ומתברר למפרע כי בכל התקופה עד שהגדיל היה הקטן גוי. בעלי התוספות שהלכו בנתיב המקביל, לפיו אין אפשרות לגייר את הקטן מכוח שליחות אלא רק בכוח תקנה דרבנן או שהקטן עצמו הוא המתגייר, ולשיטתם אין סיבה לומר שהגיור יהיה בטל מעיקרו, אלא רק משעה שהקטן הגדיל וגילה דעתו שאין הוא רוצה להשלים את הגיור בקבלת המצוות.

אל מול השיטות הדיכוטומיות הללו, הצבנו את שיטת הרמב"ם. אמנם הרמב"ם מקצר מאד בדיון הגר הקטן, אך על פי הדרך בה בארנו אותו לאורך הדרך נראה שגיור הקטן לא שונה מהותית מגיור גדול (ולכן אין התייחסות מורחבת ביחס לדינו). לדעת הרמב"ם, כל גיור הוא תהליך מתמשך. עיקרו ושיאו הם מעשי הגיור, אך השלמתו יכולה לארוך גם תקופה ארוכה לאחר מכן. גר קטן איננו שונה במובן זה – מעשי הגיור הם עיקרו של הגיור, אך השלמתו נעשית לכשיגדיל. אם ידחה את הגיור, הוא יכול לעשות כן, כי מעשי הגיור שנעשו בקטנותו ללא דעת אינם מחייבים אותו, אך אם ירצה, יקבל עליו עול תורה ומצוות וישלים את תהליך הגיור. לדעת הרמב"ם, הגיור אינו בטל מעיקרא במחאת הקטן, ולא מעתה ולהבא, אלא זהו תהליך שהלך והתקדם ולא הושלם.

סיימנו בכך שבגיור קטנים ישנו פוטנציאל לגיור מוצלח אף יותר מן הגדולים. אם אכן הגר הקטן יתגייר בתנאים אופטימליים, היטמעותו המלאה והפנמתו את התורה והמצוות יעלו אף על זה של הגדול – "גר שהתגייר כקטן שנולד דמי".

בפרק הבא נשלים את העיסוק בגר קטן, ונבחן האם בכל מצב זכות היא לו להתגייר, מה תפקידם של הוריו בתהליך, והאם ומתי נכון לבית הדין להתערב או ליזום את גיורו.